

CISTERSCAPES

connecting Europe

CENTRUM INFORMACJI
w Oranżerii Ebrach

CISTERSCAPES
connecting Europe

został nagrodzony Nagrodą Roku
2024

**EUROPÄISCHES
KULTURERBE-SIEGEL**

Sponsor i
koordynator
projektu

Dostawca
finansowan
ia

Kofinanziert von der
Europäischen Union

Gefördert durch

Bayerisches Staatsministerium für
Ernährung, Landwirtschaft, Forsten und Tourismus

Projekt LEADER w Wolnym Państwie Bawarii finansowany w
ramach Planu Strategicznego WPR Niemcy 2023-2027

WITAMY W ORANŻERII OPACTWA EBRACH!

Ilustracje Johann Christoph Volckamer: Norymbergische Hesperides, Norymberga, 1708 [Bawarska Biblioteka Państwowa w Monachium VD18 14760916-001], s. 51, 38.

Oranżerie

Każdy szanujący się w epoce baroku potrzebował oranżerii w swoim ogrodzie. Włożono wiele wysiłku w uprawę egzotycznych roślin i eksponowanie ich owoców. Aby mogły zimować u nas, potrzebowały miejsca niezamarzającego i jasnego. W tym celu zbudowano specjalne budynki, oranżerie.

Ricciardo Meacci, Ogród Hesperyd 1894.

Owoce Hesperydów

Szczególną popularnością cieszyły się drzewa cytrusowe. Stanowiły nie tylko ekscytujący dodatek do barokowego stołu, ale pojawiały się także w starożytnych eposach heroicznych i dlatego były przejawem klasycznego wykształcenia władców. Owoce cytrusowe nazwano „owocami Hesperydów” na cześć nimf z mitologii greckiej, które strzegły w swoim ogrodzie drzewa ze złotymi jabłkami.

Ale rośliny cytrusowe to także po prostu uczta dla zmysłów!

Wśród wiecznie zielonych liści rodzą jednocześnie kwiaty i owoce. Mówi się, że jego zapach ożywia ducha i poprawia nastrój.

Dziś w naszym centrum informacyjnym w Oranżerii Ebracher można ponownie odkryć stare odmiany cytrusów.

Mamy nadzieję, że spodoba Ci się jego wypróbowanie!

Jej

EUROPEAN HERITAGE LABEL

ZNAK DZIEDZICTWA EUROPEJSKIEGO

rozpoznaje obiekty kulturalne o szczególnie europejskim charakterze.

Od kwietnia 2024 r. Cisterscapes jest jednym z 67 miejsc identyfikacji europejskiej spójności, które otrzymały pieczęć.

Te strony...

... ucieleśniają różnorodność europejskiego dziedzictwa kulturowego ... przekazują wiedzę o historii Europy ... oświetlają rozwój wspólnych wartości Unii ... mają charakter transgraniczny

KRAJOBRAZY CYSTERSKIE ŁĄCZĄ EUROPE Cystersi połączyli ideały religijne z najnowocześniejszą nauką i praktyką rolniczą. Stworzyli krajobrazy kulturowe na całym kontynencie. W ten sposób rozpowszechniają innowacje techniczne i kulturowe. Dziś w sieci Cisterscapes współpracuje 17 krajobrazów klasztornych z 5 krajów.

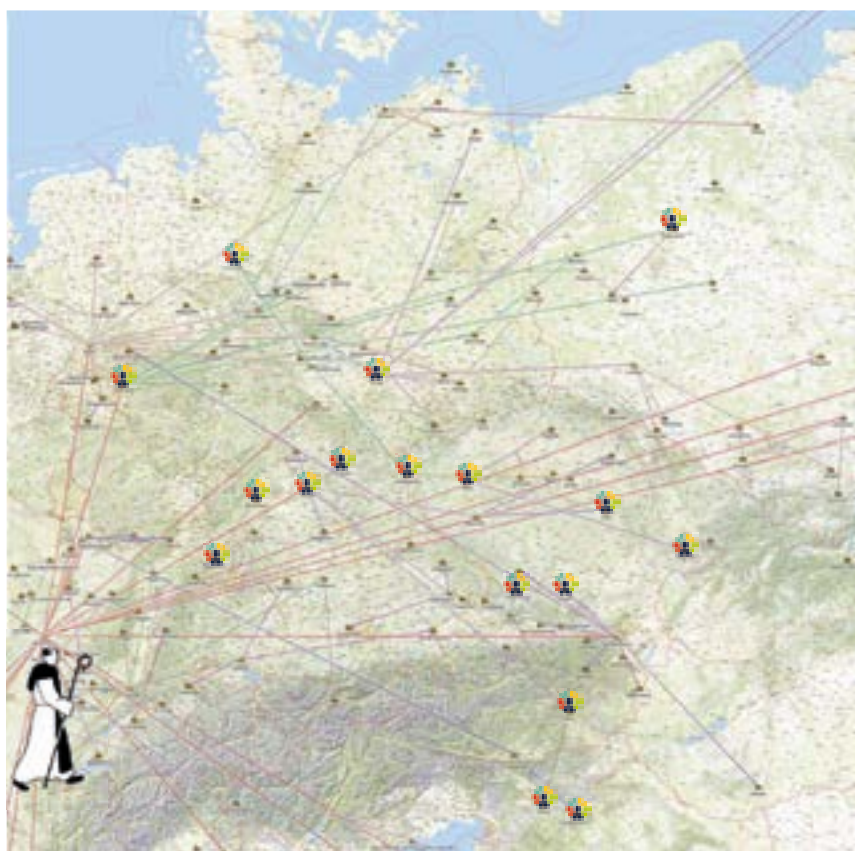

Kliknij tutaj, aby wyświetlić interaktywną mapę wszystkich aktualnych witryn:

Sieć europejska w okresie późnego średniowiecza?

Klasztory córki i klasztory matki Cystersi (* 1098) szybko rozprzestrzenili się po całej Europie. Do roku 1300 istniały już 742 opactwa!

Każde cisterze tworzy nowe córki (synostwo). Tworzy to sieć powiązanych ze sobą klasztorów, które regularnie odwiedzają się nawzajem (wizytacje).

Wymieniają się wiedzą, ekspertami, innowacjami technicznymi, a także roślinami.

Wszystkie klasztory Cisterscapes wywodzą się od wspólnej „matki”, głównego opactwa Morimond. Pierwotnie wszyscy opaci spotykali się raz w roku w pierwotnym klasztorze zakonu, w Cîteaux.

ŚCIEŻKA CYSTERSÓW

Nowy europejski długodystansowy szlak turystyczny podąża śladami mnichów z przeszłości. Łączy 17 krajobrazów Cisterscapes na trzech głównych liniach o łącznej długości prawie 6500 km i biegnie dalej do francuskiej Burgundii.

Odkryj wycieczki cysterskie online!

Ilustracje - Tytuł: Cystersi założyli nowe klasztory. Expositio in Apocalypsim 1271, Biblioteka Uniwersytetu Cambridge Ms.mm 5.31 fol.113.

Mapa: Klasztory filiacji Morimond w Europie (szczegóły), BEV, Bergfex.at 2008, 2015 Przetwarzanie GIS: Gunzelmann/Kemmler, BLfD; Edycja 2024: Karl

Typowo cysterski klasztor

Wybór lokalizacji i mity założycielskie

Widok z Frankenthaler Weg na klasztor Langheim. Szkic Konrada Geigera 1792 Biblioteka Państwowa w Bambergu (IP 82h), fot. Gerald Raab, pod red. R. Karla

Cystersi opisują lokalizację swoich klasztorów formalnie jako „miejsca terroru i opuszczonej samotności”.

Legendy założycielskie wzmacniają mit o nietkniętej, niegościnniej dzicy, którą mnisi zamieniają w kwitnący krajobraz.

W miastach, ufortyfikowanych miasteczkach i wsiach nie wolno budować klasztorów

Kodeks von Trient, rozdz. IX, 3 [Brem/Altermatt 1998, 47]

Klasztory znajdowały się pośrodku rozległych lasów.

Nierzadko zdarzało się, że mnisi sami tworzyli tę „leśną samotnię” po zasiedleniu istniejących miast.

Mit o dzicy zawiera także typowe przedstawienie w postaci nakazu oczyszczenia.

Klasztory znajdowały się w dolinie. Były to mokre i trudne lokalizacje. Inżynieria hydrauliczna przekształciła tę wadę w cenny zasób poprzez kanały, młyny i stawy.

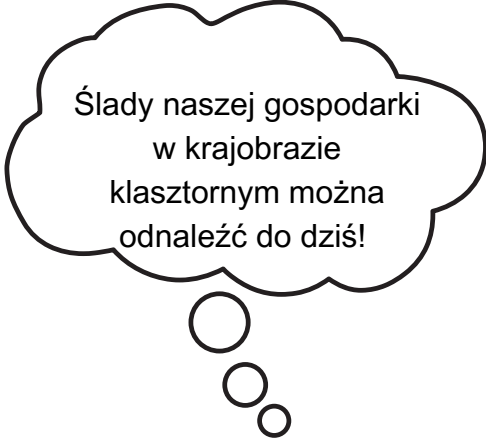
Cystersi często lokowali się na granicach terytorialnych, nigdy zbyt daleko od centralnych szlaków handlowych.

W okolicznych ośrodkach osadniczych opactwa utrzymywały dziedzince miejskie w celu sprzedaży nadwyżek z własnej gospodarki klasztornej.

Ilustracja:
Q-Initial, Biblioteka Miejska
w Dijon, MS 170, 75v.

Jako nakaz reformy cystersi odwołują się do Reguły św. Benedykt. Szczególnie rygorystycznie interpretują jej polecenie: „Módlcie się i pracujcie!”. Uważają to za warunek samowystarczalności. Wszystko, czego potrzebowały opactwa, musiały wytworzyć same.

Aby zapewnić sobie samowystarczalność, polegali na rozmowach. Byli to mnisi świeccy, którzy odciążali mnichów z chóru od ciężkiej pracy fizycznej.

Inżynieria hydrauliczna

Miejskie dziedzińce

kanaly i młyny,

Zarządzanie stawem

Sieci ścieżek

Pielgrzymki

Klasztory i oficjalne rezydencje

lasy

Kamieniołomy i cegielnie

Rolnictwo w Grangien (wyspecjalizowane duże gospodarstwa rolne)

Uprawa chmielu i browary

owoc-warzywo- i uprawa winorośli

Krajobraz klasztoru Ebrach

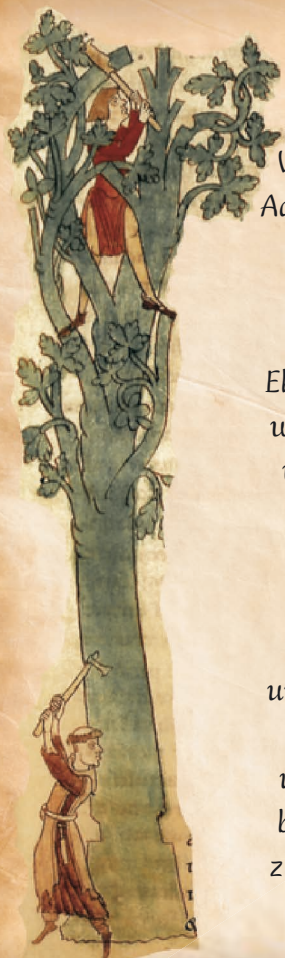
Jak cystersi przybyli z Francji do Frankonii?

Do założenia klasztoru potrzebna była nie tylko dobra wola odpowiedzialnego biskupa, ale także miejscowa szlachta, która przekazała majątek. Morimond był okupowany przez mnichów z niemieckiej (wysokiej) szlachty. Jest oczywiste, że wczesne fundamenty skupiały się tam, gdzie mnisi mieli powiązania. Ebrach zostało założone w 1127 roku – „matka” Morimond miała 10 lat – jako pierwsza ruda cystersów na prawo od Renu. Cystersi posiadali doskonałe kontakty ze szlachtą świecką i duchową. Założyciel Ebrach, opat Adam, pozostawał w kontakcie z Bernardem z Clairvaux, najśłynniejszym i najbardziej wpływowym ze wszystkich cystersów.

Bernhard von Clairvaux, wizerunki Very, ok. 1700 r., refektarz w opactwie Rein, fragment

Dzikość czy co?

Wracając z Morimondu, Adam wraz z dwunastoma braćmi szedł przez nieprzejezdny las i odpoczywał w dolinie Ebrach, gdy nagle z zarośli wyskoczył ogromny dzik, wyrwał Adamowi laskę opata i zniknął w lesie.

Oczywiście mnisi natychmiast ruszyli w pościg, po czym dzik upuścił laskę nad tętniącą życiem rzeczką. Mnisi uznali to wydarzenie za boski znak i postanowili zbudować w tym miejscu klasztor.

W dolinie środkowego Ebrach Adam i jego mnisi nie tylko stali w „dzikim” Steigerwaldzie, ale także w środku napięcia między dwiema diecezjami.

Od założenia Bambergu w 1007 r. Würzburg ma prawo do odszkodowania. W tym kontekście król Würzburg nałożył w 1023 r. zakaz hodowli dzikich zwierząt nad Steigerwaldem.

Cystersi często lokalizują się na granicach terytoriów. Nadają się do zabezpieczenia tego.

Same tereny klasztorne zostały ufundowane przez szlachcica imieniem Berno wraz z rodzeństwem Richwinem i Bertrade. Darczyńcy często wchodzili do „swojego” klasztoru jako bracia świeccy. Liczne darowizny i przejęcia wkrótce rozszerzyły obszar opactwa Ebrach na własne terytorium z Mönchgau i Möncheigen.

W każdym razie nie był to „dziki, opuszczony teren, nawet [...] jaskinia złodziei”, jak to ujął w XVIII wieku opat Söllner.

Krajobraz klasztoru Ebrach

Lokalizacja klasztoru została dobrze wybrana – czy to poprzez natchnionego przez Boga dzika, poprzez sprytnego opata Adama, czy też poprzez sieci regionalne i krajowe...

Środkowa dolina Ebrach ma duży obszar zlewni.

Oprócz wszystkich zastosowań bezpośrednich, woda była najważniejszym źródłem energii aż do czasów współczesnych. Tam, gdzie potrzebna była duża moc, budowano młyny.

W najbliższej okolicy przebiegały ważne arterie komunikacyjne (np. Hohe Straße z Würzburga do Bambergu).

Tuż obok placu budowy klasztoru występowały bogate złoża kamienia i lasy. Darowiznę objęło kilka osad w okolicy.

Krótko mówiąc: w ascetycznej, samotnej dolinie dostępne były materiały budowlane, pracownicy i dobre połączenia.

Ze wsi do Babci - pustynie

W okolicach Ebrach można znaleźć wiele osad, które po przybyciu mnichów zostały opisane jako opuszczone. Na przykład Bergtheim, Rombach, Kaltenklingen lub Horbei. Pustynie te zastępuje się czasem własnością klasztoru, tzw. Grangies. Przykładem tego jest Winkelhof, który powstał z osady Winkele.

W źródłach nie udało się ustalić, czy takie przesiedlenia odbywały się systematycznie, w sensie „osiedla rolniczego”. Uderzająca jest jednak kumulacja tych procesów na obszarze cisterci.

Podstawa mapy: © Dane: geoportal.bayern.de, Bawarski Urząd Geodezji; na czerwono przebieg wysokiej drogi Würzburg-Bamberg

Winkelhof z otaczającym stawem, fot. dr. Birgit Kastner

Cystersi zbierający zboże, fragment opactwa Bernhard Altar Abbey Zwettl, Jörg Breu Starszy. A.

Innowacje w rolnictwie

Wraz z cystersami rozpowszechniły się także techniki kulturowe, takie jak pług kołowy i uprawa trójpolowa.

Często prezentowana jest także działalność rolnicza. Są częścią własnego wizerunku zakonu.

Przedstawienie rolnictwa cysterskiego w Reiner Musterbuch przedstawia między innymi pług kołowy. ÖNB c. 507, 120 8-13, kl. 1w

Klasztor jako centrum

Początki

Nie wiemy, czy fundacja Edelfrei Berno obejmowała budynki ani jak żyli pierwsi mnisi w czasie budowy klasztoru. Prawdopodobnie w okresie lokacyjnym istniał tu niewielki drewniany kościółek. Już w 1137 roku, siedem lat po założeniu klasztoru, biskup würzburski konsekrował pierwszy murowany kościół.

Budowę istniejącej do dziś kaplicy św. Michała rozpoczęto w roku 1200. Miał plan kościoła w kształcie krzyża i imponujące rozmiary, ale miał być rozwiązaniem jedynie tymczasowym.

W tym samym roku położono kamień węgielny pod dzisiejszy kościół klasztorny. Kaplicę Michała konsekrowano już w roku 1207. Ukończenie dużej gotyckiej bazyliki trwało do 1285 roku.

Cystersi budują kościół klasztorny. Tablica fundacyjna Maulbronn, fragment.

Kościół jest z pewnością najważniejszym budynkiem w klasztorze, ale taka cysterna była samowystarczalną gminą. Oznaczało to, że był to jednocześnie ośrodek duchowy, zakład produkcji rolno-ziemiełniczej, ośrodek administracyjny i handlowy. Wszystkie te funkcje znajdują odzwierciedlenie w konstrukcji budynku klasztoru. Znajdziesz tu stodoły, warsztaty, szopy, magazyny, a także bibliotekę, dormitorium, kuchnię, refektarz i krużganek. Średniowieczny klasztor znamy jedynie z kilku wątpliwych ilustracji.

Klasztor z zasady

Majątek klasztorny powiększał się dzięki darowiznom i zakupom. Tworzą się terytoria w dużej mierze zamknięte, na których opactwo skupia jak najwięcej praw. W celu realizacji tej zasady powołano regionalne ośrodki administracyjne, czyli sądy administracyjne. Zasiadają tam przedstawiciele klasztoru. Tam poddani płacą podatki. Tam sprawiedliwość się dokonała.

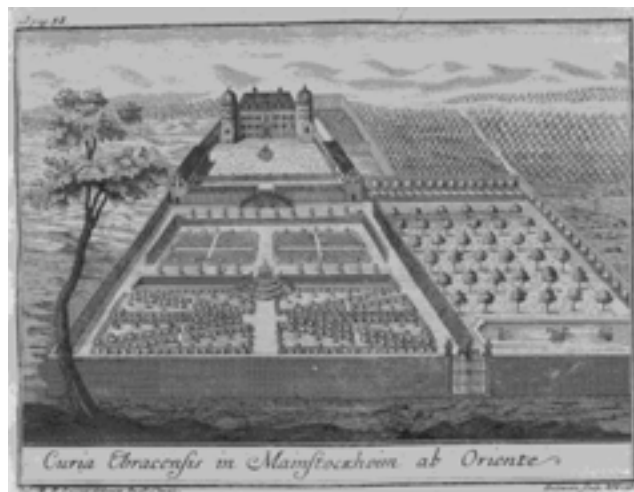
Na przykład na wschód od Ebrach w kierunku Bambergu znajdował się Mönchherrnsdorf, dopóki siedziba administracyjna nie została przeniesiona do ważnego miejsca pielgrzymkowego Burgwindheim. Obok sądów miejskich najważniejszymi przedstawicielami klasztoru są sądy rejonowe. Dzisiaj mówimy głównie o oficjalnych zamkach. Dlaczego staje się jasne, gdy widzisz budynki przed oczami.

Okolo roku 1700 najważniejsi architekci baroku przebudowali nie tylko główne miasto Ebrach i zespół klasztorny. Wszystkie sądy administracyjne przekształcono w reprezentacyjne pałace barokowe z odpowiadającymi im ogrodami.

Nic takiego nie miało miejsca wyłącznie ze względów estetycznych. Przeciwnie, budynki i miedzioryty wykonane specjalnie dla nich służyły jako dowód pożądaney bezpośredniości imperialnej.

Nie bez powodu książę-biskup Würzburga Friedrich Karl von Schönborn spalił publicznie w Würzburgu „Krótką historię opactwa Ebrach” opata Söllnera, zawierającą również ryciny.

Opis Söllnera opisujący teren klasztoru w Ebrach jako czystą „dziczy” i „jaskinię złodziei” do czasu przejęcia tego obszaru przez mnichów, nie jest zatem tylko projekcją mitu o cysterskiej dziczy. Celowo przesłania również starsze prawa i struktury.

Ryciny oficjalnych zamków Ebrach z *Brevis Notitia*, wybór. Biblioteka Państwowa w Bambergu

EUROPEAN HERITAGE LABEL

ZNAK DZIEDZICTWA EUROPEJSKIEGO

CISTERSCAPES – CISTERCIAN LANDSCAPES CONNECTING EUROPE

The site unites 17 monastic landscapes in 5 European states. They represent the reform order of the Cistercians, which, after its foundation in 1098, rapidly developed into a European High Medieval network. Across Europe, Cistercians shared common principles to manage their estates. This unique combination of religious ideals with innovative science and agricultural practice very effectively promoted cultural and technical innovations. It has significantly shaped European cultural landscapes. As a European Heritage Label Site, Cisterscapes focusses on safeguarding this heritage for present day's generations.

CISTERSCAPES: SIEDZIBY CYSTERSÓW ŁĄCZĄCE EUROPE

Witryna Cisterscapes jest poświęcona 17 lokalizacjom klasztorów w 5 różnych krajach europejskich. Są to kompleksy wzniesione przez reformowany Zakon Cysterski, który wkrótce po założeniu w 1098 r., wraz z rozkwitem średniowiecza, szybko przekształcił się ogólnoeuropejską sieć. Cystersów w całej Europie łączyły wspólne reguły zarządzania dobrami ziemskimi, stanowiące jedyne w swoim rodzaju połączenie ideałów religijnych oraz nowatorskich praktyk naukowych i rolniczych, dzięki którym zakon odznaczał się niezwykłą skutecznością w szerzeniu kultury i nowinek technicznych. Cystersi wywarli istotny wpływ na krajobraz kulturalny miejsc swojej obecności w całej Europie. Jako platforma wyróżniona znakiem dziedzictwa europejskiego, witryna Cisterscapes pielęgnuje to dziedzictwo i dba o jego przekazywanie współczesnym pokoleniom.

EUROPE STARTS HERE!

EUROPA ZACZYNA SIĘ TUTAJ!